JAARGANG 7 | NAJAAR 2022

De Natuurkijker

Nieuwsblad van IVN en KNNV Amersfoort e.o.

Wintertrekvogels - Korstmossen - Roofvogelshows?! - Groene GGZ - Mijn Favoriete Plek - Grootoorvleermuizen - Ringslangen - Franse veldwespen - Groot Zandbrink - Paardenbijters - Fotopagina's - Groene agenda

ivn beleef de natuur!

KNNV vereniging voor veldbiologie

IVN excursie nov 2022

Klein Zwitserland

zondag 20 november 2022, 14:00-16:00 uur
Start: bij de watertoren op de Amersfoortse berg, Utrechtseweg 174 in Amersfoort; OV: bus 56 of bus 19, halte Vondellaan; Bijzonderheden: Honden kunnen niet mee. Niet geschikt voor rolstoelgebruikers.

Op zondag 20 november organiseerde het IVN een natuurexcursie in het gebied Klein Zwitserland op de Amersfoortse Berg. Tijdens deze excursie hebben we met de gidsen van het IVN achterhaald waar de naam 'Klein Zwitserland' haar oorsprong heeft.

Over dit relatief kleine gebied is veel te vertellen, onder andere over de aanleg van het bosgebied en de zandafgraving, en de omgeving waar veel veranderingen plaatsvinden. Om deze redenen nodigt dit bosgebied uit om opnieuw verkend te worden.

Geleid door de frisse wind van de maand november vertelden de gidsen over veranderingen die hier hebben plaatsgevonden. Zoals de functie van dit bos als leverancier van eikenschors, de zand- en grindwinning voor de bouw, de inrichting als wandelgebied vanaf 1930, de aanleg van de Stichtse Rotonde, de bouw en sloop van De Lichtenberg en de nieuwe wijk die nu ontstaat. Al deze ingrepen door de mens hebben invloed gehad op dit gebied. Natuurlijk kwamen ook de veranderingen in de natuur in deze overgangsmaand naar een nieuw seizoen ruimschoots aan bod.

Voor meer informatie en excursies, zie de IVN website, www.ivnamersfoort.nl

De watertoren op de Amersfoortse berg. (foto: IVN Amersfoort)

Uit het IVN-bestuur

Beste IVN-leden, het is al weer een jaar geleden dat wij als bestuur gebruik maakten van de Natuurkijker om ons tot jullie te richten. Vorig jaar zaten we midden in de vorige COVID-fase en was het genieten van de natuur in IVN-verband niet mogelijk. Dat is nu, met een najaarsgolf op z'n retour, gelukkig anders. Nu draait de vereniging weer op volle toeren.

Wat niet op volle toeren draait, is het bestuur. Niet omdat we onvoldoende gemotiveerd zijn, het tegendeel is zelfs het geval. Maar omdat we nog steeds zonder voorzitter zitten en omdat we te weinig algemene bestuursleden hebben. Officieel bestaat het bestuur op dit moment uit een secretaris, een penningmeester en een algemeen bestuurslid (ja echt 1). Gelukkig worden we vergezeld door een toekomstig algemeen bestuurslid, maar dat is echt te weinig. Dit heeft tot gevolg dat we als bestuur (veel) te weinig kunnen doen, om onze vereniging te ondersteunen en toekomstbestendig te houden, dan wel te maken. Veel zaken blijven liggen. Zaken die nu nog geen pijn doen, maar zeker in de toekomst de levensvatbaarheid van onze vereniging zullen schaden.

Het is daarom dat wij opnieuw van ons laten horen in de Natuurkijker om te vragen of er leden bereid zijn om in het bestuur zitting te willen nemen. Dus, als je interesse in een bestuursfunctie hebt of als je aanvullende vragen hebt, mail dan naar Lenny (onze secretaris) op info@ivnamersfoort.nl

Peter Koblens, namens het dagelijks bestuur van IVN-Amersfoort

De Natuurkijker

2	IVN-Excursie
	Uit het IVN-bestuur
4	Minicursus Wintertrekvogels
	Korstmossen in de Schammer
5	Roofvogel- en uilenshows vanuit Bunschoten? Nee toch!
5	Groene GGZ
6	Mijn Favoriete Plek
7	De grootoorvleermuis, een fluisterende acrobaat!
8	Hoop voor de ringslang
9	Een nestje Franse veldwespen
11	Najaar op Groot Zandbrink
12	Paardenbijters voor de lens
14	Fotopagina's
16	Groene agenda

Redactioneeltje

In deze Natuurkijker start Wil Schonewille met een nieuwe rubriek: 'Mijn favoriete plek'. Bovendien zetten we de schijnwerpers op de Franse veldwesp, de grootoorvleermuis, de paardenbijter, de ringslang en meer. We wensen iedereen veel leesplezier met onze flora en fauna…

We sluiten ditmaal af met een dringende oproep… want de redactie is op zoek naar nieuwe redactieleden. De druk op de huidige reactieleden is te hoog, waardoor het steeds lastiger wordt om de Natuurkijker uit te brengen. En eind dit jaar stopt Marian, na 5 jaar redactiewerk, met het verzorgen van de opmaak. Wie helpt ons uit de brand? De nood is echt hoog! De Natuurkijker moet als ons gezamenlijke verenigingsblad toch blijven verschijnen? Meld je aan bij de redactie als versterking van het team (email: redactie.natuurkijker@gmail.com), ook als je een suggestie voor een oplossing hebt. Veel dank!

Kees de Heer, Marian Marseille en Olav-Jan van Gerwen

Planning volgende nummer

De Natuurkijker verschijnt in 2022 drie keer; dit is het tweede nummer. Het derde nummer verschijnt vlak voor de jaarwisseling. De kopij voor dit winternummer moet op 1 december 2022 bij de redactie zijn, mail naar redactie.natuurkijker@gmail.com

Bij de voorplaat

Peter Koblens portretteerde de paardenbijter. Deze libelle zou vaak in de buurt van vee te vinden zijn en daar insecten vangen die rond het vee vliegen. Het lijkt daarbij alsof ze paarden aanvallen en bijten, vandaar de naam. Een uitgebreid artikel staat op pagina 12-13.

De Natuurkijker is het gecombineerde blad van IVN en KNNV Amersfoort e.o.
Redactie: Kees de Heer, Marian Marseille en Olav-Jan van Gerwen
email: redactie.natuurkijker@gmail.com

Het IVN en de KNNV hebben werkgroepen die zich bezig houden met onder andere vogels, planteninventarisaties, insecten, vleermuizen, natuurwandelingen, lezingen, cursussen, duurzaamheid, jeugd, ruimtelijke ordening, fotografie en bomen knotten.

IVN | www.ivnamersfoort.nl
vacature IVN-voorzitter
email: voorzitter@ivnamersfoort.nl

KNNV | www.knnv.nl/amersfoort
Arie v.d. Bremer, KNNV-voorzitter a.i.
email: voorzitter@amersfoort.knnv.nl

FSC
www.fsc.org
MIX
Papier van verantwoorde herkomst
FSC® C017135

Minicursus Wintertrekvogels

woensdag 16 november 2022 van 19.30 tot 21.30 uur
docenten: Gert de Wit en Hans van Zummeren

In het najaar komen veel vogels uit het hoge noorden om de winter in onze omgeving door te brengen. De polders en randmeren ten noorden van Amersfoort zijn met name voor watervogels een geliefde overwinteringsplek, maar ook niet watergebonden vogels verblijven 's winters in onze omgeving.

De cursusavond van deze Natuuracademie Minicursus Wintertrekvogels, op woensdag 16 november, ging over het hoe en waarom van de vogeltrek, welke (water)vogels er allemaal te vinden zijn, en hoe u ze kunt herkennen. De veldexcursie was op zaterdag 19 november, van 10.00 tot 12.00 uur in de polder Arkemheen, om de vogels in levenden lijve te gaan zien. De docenten zijn Gert de Wit (presentatie) en Hans van Zummeren (excursie).

Locatie: Het Groene Huis in Amersfoort
Prijs: 10 euro (leden KNNV- en IVN-Amersfoort 5 euro)
Aanmelden verplicht via CNME@amersfoort.nl, max. 20 deelnemers. Informatie: www.hetgroenehuisamersfoort.nl/natuuracademie

De Natuuracademie

De Natuuracademie is een samenwerking van CNME Het Groene Huis en de regionale afdelingen van KNNV en IVN in Amersfoort en omgeving. Voor alle cursussen geldt dat aanmelding verplicht is, via email: cnme@amersfoort.nl. De minicursussen bestaan meestal uit een cursusavond en een veldexcursie. Meer informatie: www.hetgroenehuisamersfoort.nl/natuuracademie

Korstmossen in De Schammer

Tekst en foto's: Arie van den Bremer

Af en toe krijg ik de kans om iets over korstmossen te vertellen. Nog mooier is ze te laten zien.

Een toplocatie voor korstmossen is natuurgebied De Schammer in Leusden. Er zijn daar erg veel soorten, omdat er veel verchillende biotopen (ondergronden) zijn. Ik heb daar intussen wel zestig soorten gezien. Sommige korstmossen groeien maar op een specifieke ondergrond, bijvoorbeeld op zand in de heide. Er zijn ook soorten die overal op groeien. Groot dooiermos en stoeprandvingermos vind je op hout, steen, beton, plastic, glas en ijzer. Maar de meeste hebben wel een voorkeur voor een bepaalde ondergrond. Dat ze niet altijd kieskeurig zijn, komt omdat ze leven van licht en vocht: regen, mist en dauw.

Bijzondere soorten in De Schammer zijn: rood dooiermos, olijfschildmos, amoebekorst, klein schriftmos en gerande stofkorst. Je ziet pas hoe mooi veel soorten zijn als je er met je neus bovenop gaat zitten of liggen. En dan wel een loep gebruiken… Tijdens een excursie volgend op een korstmoslezing van de Werkgroep Natuurlezingen Amersfoort werd dat driftig gedaan. Dat geeft de excursieleider een goed gevoel.

Rood dooiermos, een bijzondere soort in De Schammer

Wel een loep gebruiken…

Roofvogel- en uilenshows vanuit Bunschoten? Nee toch!

door Alice van Hunnik

In april 2020 heeft KNNV Amersfoort als organisatie - en verschillende leden op eigen titel - bezwaar aangetekend tegen de aanvraag voor een omgevingsvergunning in de gemeente Bunschoten ten behoeve van de oprichting van een roofvogelpark.

De heer Settels, die ook in Leusden nogal eens met zijn roofvogels en uilen de publiciteit zocht of kreeg, heeft in Bunschoten een gebouw met grond aangekocht, waar hij nu zijn vogels heeft gestald en vanwaaruit hij zijn roofvogelshows in het hele land geeft. Hij wil daar nu uitbreiden met grotere volières, wat natuurlijk een beetje gunstig is voor vogels in gevangenschap. Maar hij wil daar ook zijn shows geven, natuurlijk een parkeerplaats aanleggen en een horecagelegenheid maken. Hij vroeg daarvoor bij de gemeente Bunschoten een omgevingsvergunning aan.

De heer Wim Smeets uit die gemeente trok op tijd aan de bel en mobiliseerde vele natuurliefhebbers om bezwaar aan te tekenen. Zulks geschiedde. Op 19 mei 2022 heeft de Gemeente Bunschoten in haar raadsvergadering besloten de omgevingsvergunning te weigeren, omdat er geen verklaring van geen bedenkingen kon worden gegeven. Wij kregen daar allemaal bericht van. Voorlopig is het gevaar dus geweken. De heer Settels kan in beroep gaan en zal dat zeker doen, maar als KNNV-ers hebben we dan toch onze natuurbeschermingsdoelstellingen kracht bijgezet. En er is geluisterd.

Wij hebben als KNNV-afdeling tijdens een ledenvergadering in 2012 besloten een steunverklaring aan de Werkgroep Roofvogels Nederland te sturen, omdat wij vinden dat roofvogels en uilen niet voor de show zijn. Deze vogels moeten in Nederland de mogelijkheid hebben om vrij te kunnen vliegen, om zelf te bepalen waar dat is en om zelf hun kostje bij elkaar te zoeken. En zeker niet kunstjes moeten doen, opdat ze voedsel van de beheerder krijgen.

Groene GGZ als proeftuin van start in Eemland

Oud-IVN-voorzitter en verpleegkundig specialist Ruud van Nus is in Eemland gestart met een proeftuin ‘de Groene GGZ’. Het project is ontstaan vanuit IVN Natuureducatie en Nature for Health. Inmiddels doen zo’n veertien geestelijke gezondheidszorg-instellingen in Nederland mee.

Een unieke positie

Ruud van Nus ziet allerlei mogelijkheden: “Als IVN-er leek het me zo mooi als GGZ Centraal met het bosrijke terrein in Amersfoort ook met het project ‘de Groene GGZ’ mee zou doen. De Groene GGZ verbindt natuur met gezondheid. Je kunt dan aan verschillende gebieden denken. We willen ons nu richten op een aanbod in de weekenden, met excursies op het terrein van Zon & Schild. We hopen dat het verbindend kan werken. Denk aan bewoners van Amersfoort die samen met cliënten en hun familieleden met een gids het terrein verkennen. We hopen dat het de soms wat lege weekenden kan doorbreken en voor meer interactie met de buurt zorgt.” Binnen GGZ Centraal is Eemland als proeftuin gekozen. Op den duur kunnen andere regio’s dan kijken hoe zij dit uitrollen. Eind augustus heeft de werkgroep zijn eerste, heel succesvol verlopen weekend-activiteit gehouden.

Op welke manier kan natuur helpen binnen de zorg?

"De Groene GGZ kent een brede doelgroep: cliënten, familie/mantelzorgers, maar ook medewerkers. Wat de Groene GGZ vooral wil, is de natuur benutten als gezondheid bevorderende factor. Het groen kan een therapeutisch en helende omgeving zijn. De helende

werking van natuur, daar mogen we meer gebruik van maken. De komende tijd willen we onderzoeken hoe we behandelaren kunnen betrekken bij het project. Om te kijken hoe je ‘buiten zijn’ meer kunt betrekken in je dagelijks werk. Een mooi voorbeeld was een psychologe die vastliep in de spreekkamer met de behandeling van een cliënt en er toen voor koos om samen te wandelen in het bos. Daar bleek de behandeling weer een ingang te krijgen. We zijn nadrukkelijk geen bomenknuffelaars, maar willen laten zien dat het groen voor ontspanning kan zorgen. Dat kan met themawandelingen, waarbij de beleving en het plezier voorop staat.”

Waar zou je over drie jaar willen zijn met dit project?
"In mijn ideaalbeeld is het dan veel vanzelfsprekender om gebruik te maken van de groene ruimte. Daarmee houd je bij de inrichting van het terrein ook rekening. Er kan bijvoorbeeld een imker komen als je denkt aan het verschralen van een stuk gras voor meer bloemen. Het zou mooi zijn als het meer interactie met de omgeving en stad oplevert. Het IVN organiseert jaarlijks een 'Fête de la Nature'… zo'n dag zou prima passen op Zon & Schild. Denk aan een dag met lezingen, excursies over eetbare planten, leefstijl-activiteiten, workshop natuurfotografie en meer. Dit zou een mooi samenwerkingsproject kunnen worden tussen GGZ Centraal en IVN Natuureducatie. Het Raakpunt, het restaurant van Zon & Schild, is het startpunt van de activiteiten. Hoe mooi is het als daar een 'groene hoek' komt waar mensen informatie kunnen vinden over het project. Er valt zoveel aan te verbinden! We zijn op zoek naar mensen die ook enthousiast zijn en mee willen doen. Heb je ideeën, dan horen we het graag!" Contact: Ruud van Nus, ruudvannus@live.nl

'Opmerkzaam wandelen' verandert in 'Mijn favoriete plek'

Door Wil Schonewille

De rubriek 'Opmerkzaam wandelen' heeft al enkele jaren een vaste plek in de Natuurkijker. We keken steeds terug op het afgelopen seizoen met een overzicht van bijzondere natuurwaarden die we tijdens onze dinsdagochtend wandelingen op landgoed Schothorst aantroffen. De rubriek 'Opmerkzaam wandelen' stopt en verandert in 'Mijn favoreite plek'. Maar de wandelingen gaan door, belangstellenden blijven van harte welkom om zich aan te sluiten (op iedere dinsdagmorgen, verzamelen om 10.00 uur bij het Groene Huis).

Hierbij als aftrap mijn favoriete plek…
Tijdens de wandelingen op de dinsdagochtenden ben ik steeds meer gaan beseffen hoe bevoorrecht ik ben om vanaf mijn voordeur park Schothorst zo dichtbij te hebben. Het is in de ruim vijftien jaar dat ik hier nu woon, mijn favoriete plek geworden. Pas in de zeventiger jaren is het landgoed opengesteld en als stadspark ingericht. Door het volgen van de IVN-gidsencursus kreeg het park voor mij een verhaal. We verdiepten ons niet alleen in de natuurwaarden, maar ook in de ontstaansgeschiedenis en cultuurhistorie van het gebied. De cursussen 'Leesbaar Landschap' en 'Ecologische verbindingen' plaatsten mijn woonomgeving in een groter geheel. Tijdens de 'Opmerkzame wandelingen' kwamen daar de gezamenlijke waarnemingen nog bij.

Voor mij was park Schothorst eerst een fijne plek om dichtbij huis te kunnen wandelen. Gaandeweg ontdekte ik steeds meer bijzondere plekjes, die ik afhankelijk van het seizoen vaker ga opzoeken, speurend naar eerstelingen en laatstelingen. Ik kom er het liefst tegen het vallen van de avond. Met de laatste vogelgeluiden en schuin invallend licht, wachtend op de eerste fladderende vleermuizen, beleef ik, vlakbij huis, telkens weer een magisch moment.

Maar mijn vaste rondje draait om de oude eik, het uitzicht over de weilanden van boer Kok, de gewone vleugelnootboom naast de school, het moerasje met in de verte de schaapskooi, het molentje, de paardenwei en dan via de vegetatietuin, langs de Middeleeuwse boerderij, naar de vlindertuin, de stinzenplantentuin bij het koetshuis, langs het landhuis en terug via de rozentuin naar de oude eik. Pas dan ben ik weer thuisgekomen op mijn favoriete plek.

Kortom, hierbij de uitnodiging aan de lezers om hun favoriete plek met ons te delen. Stuur je reactie met een foto naar redactie.natuurkijker@gmail.com.

Mijn favoriete plek

Deze rubriek nodigt lezers van de Natuurkijker uit het verhaal van de favoriete plek in hun woonomgeving op te tekenen. We ervaren onze woonomgeving meestal niet zo bewust, maar er valt veel te beleven. Te voet weer anders dan op de fiets. Of in de auto of het OV, als decor om van A naar B te gaan. De terugkeer in je eigen buurt geeft een gevoel van weer thuis te zijn. Wat is jouw favoriete plek? Natuurbeleving dichtbij huis!

De grootoorvleermuis: een fluisterende acrobaat!

Tekst en foto's: Erik Broer

We duiken ditmaal in de wereld van een vleermuis die zich tijdens onderzoeken maar moeilijk laat 'vangen'. De grootoorvleermuis, voluit de gewone- ofwel bruine grootoorvleermuis, komt in en om Amersfoort voor in verschillende soorten habitat. Dit komt omdat de grootoorvleermuis zowel in gebouwen als in bomen verblijft. Als foerageergebied heeft deze vleermuis echter wel een voorkeur, namelijk een bosrijke omgeving en liefst zo donker mogelijk. Vleermuizen houden niet van licht, en de grootoorvleermuis is daar een goed voorbeeld van.

De grootoorvleermuis dankt zijn naam aan zijn anatomie, de grote oren. Deze zijn, zeker in vergelijking met andere vleermuizen, bijzonder lang. Vleermuizen maken voor hun navigatie in de nacht gebruik van echolocatie. Dat doen ze door geluidspulsen te roepen die boven ons gehoorbereik liggen. Wij gebruiken vleermuisdetectoren om die vleermuisgeluiden om te zetten naar wel hoorbaar geluid. De grootoorvleermuis hoeft door zijn grote oren minder hard te 'roepen' en daardoor missen we hem snel met onze vleermuisdetector.

Naast deze bijzonder eigenschap is de grootoorvleermuis ook een bijzondere vlieger. De meeste vleermuizen vliegen snel en jagen op vliegende prooien. De grootoorvleermuis is in staat om heel traag, soms zelfs zwevend in stilstand, zijn prooi te bepalen en bejagen. Met acrobatische capriolen kan de grootoorvleermuis zijn prooi vangen, bijvoorbeeld ook een spin of een kever. Het grootste gedeelte van het menu van de grootoorvleermuis bestaat echter uit nachtvlinders, zoals middelgrote nachtuilen. Soms vinden we echter ook resten van dag-actieve vlinders op plekken waar grootoorvleermuizen verblijven. Deze worden dan dus tijdens de overnachting gevonden en van een oppervlak 'gevist'.

Vleermuizen in Amersfoort

Eric Broer verzorgt in deze jaargang van de Natuurkijker een rubriek over vleermuizen. Wil je meer leren over vleermuizen in Amersfoort? Kom meedoen met een van de onderzoeken van de KNNV-Werkgroep Vleermuizen in Amersfoort (VLAM). Voor informatie en vragen: mail naar werkgroep@vleermuizenamersfoort.nl

De verblijfplaatsen die eerder zijn genoemd, betreffen de zomer situatie. In de winter zoekt de grootoorvleermuis, net als veel andere soorten, veelal ondergrondse overwinteringsplekken, zoals oude ijskelders en bunkers. Onder andere de bunkers en kazematten rondom Leusden en op de Vlasakkers worden door de grootoorvleermuis gebruikt als winterslaapverblijf.

En juist tijdens de winterslaap doet de grootoorvleermuis iets opmerkelijks. De grote oren die tijdens de vlucht fier overeind staan, worden tijdens de rust weggevouwen onder de vleugels. Dit is met name om uitdroging en bevriezing te voorkomen. Zo is er al met al over zo`n grootoorvleermuis van 7 à 8 gram, met zijn piekerige bruine haar en enorme kraalogen, in enkele alinea`s al heel wat leuks te vertellen. De fluisterende acrobaatvleermuis!

Hoop voor de ringslang

Door Hans Peter Reinders

Van oorsprong komen in Leusden en in de Gelderse Vallei ringslangen voor. Deze waterminnende slang, met zijn karakteristieke ring rond zijn kop, is een icoonsoort voor onze omgeving. Ringslangen houden van water en kunnen heel goed zwemmen. Daarnaast zijn ze voor hun winterslaap afhankelijk van wat hogere drogere stukken, waar ze een oud konijnenhol zoeken om te overwinteren. De overgangen van hoog naar laag, en van droog naar nat, zoals we die vinden in Leusden, zijn dus een prima omgeving.

Ringslangen eten kikkers en andere amfibieën. Als koudbloedige dieren hebben ze aan een maaltijd per week genoeg. De ringslang heeft het lastig en met name verkeer is een gevaar. Ringslangen worden gemakkelijk doodgereden; warm asfalt is een plek waar ze zich graag opwarmen. Ook zijn loslopende honden een enorme verstoorder voor ringslangen die opwarmen in het voorjaarszonnetje. Het is daarom goed dat we de ringslang helpen, zodat we dit prachtig beest behouden in onze gemeente.

Opzetten van broeihopen

Dat ringslangen zich kunnen voortplanten in een relatief koud klimaat is eigenlijk bijzonder. Om hun eieren te laten uitkomen, gebruiken ze de warmte van broei van plantenresten. Vroeger vonden ringslangen vaak broeiplekken in mestvaalten van strorijke mest. Nu bij de moderne melkveeveehouderij de gierput wordt gebruikt als mestopslag, hebben de slangen minder kans. Om de ringslangen te helpen, zetten vrijwilligers nu broeihopen op waar de slangen hun eieren in kunnen afzetten. Dit jaar zijn er twaalf hopen opgezet in de gemeente Leusden. De broeihopen worden gemaakt van paardenmest en houtsnippers. In de warmte van de broei komen de eieren uit en zo plant de slang zich voort. Met broeihopen helpen we dus de nieuwe ringslanggeneratie.

Samenwerking

Het project is een goede samenwerking van de KNNV-afdeling Amersfoort, Landgoed De Boom en de gemeente Leusden. Op Landgoed de Boom komen al lang ringslangen voor en daarom worden er veel hopen op het landgoed opgezet. De vrijwilligers van de KNNV helpen elk jaar mee, om nieuwe plekken te vinden voor de broeihopen, om te inventariseren en om het opzetten van de broeihopen te organiseren. Vrijwilligers van de Landschapbeheersgroepen helpen bij het opzetten van de broeihopen. De gemeente coördineert het project en draagt bij in de kosten vanuit het budget van het Landschapsontwikkelingsplan (LOP).

Ringslangen hebben een karakteristieke ring om hun kop (foto: Remco Jousma)

Door eierschillen te tellen is het mogelijk te zien of de broeihoop is gebruikt (foto: Hans Peter Reinders)

Een broeihoop aan de ecologische verbindingszone bij de Tabaksteeg (foto: Hans Peter Reinders)

Het opzetten van een broeihoop aan de Ponlaan (foto: Hans Peter Reinders)

Eierschalen tellen
Het maken van broeihopen doen we al sinds 2014, het wordt jaarlijks georganiseerd. De jonge ringslangetjes kruipen in augustus uit hun eitje. Door het tellen van de eierschalen kunnen we dus zien of de broeihoop werkt en of de vrouwtjesdieren de plek hebben gevonden. Dit voorjaar vonden we tweeduizend eierschalen van uitgekomen jongen, in de broeihopen van vorig jaar, dat is een mooi resultaat. Een aantal jongen zal het eerste jaar overleven, zodat de populatie langzaam groeit. We zien steeds vaker ringslangen in Leusden; het aantal lijkt dus echt toe te nemen. Ook zien we dat de ringslang zich verder verspreidt. Vroeger zag je alleen ringslangen in het zuiden van Leusden. Tegenwoordig worden ze ook waargenomen in de Schoolsteegbosjes. De slang vindt zijn weg richting Asschat en het Valleikanaal.

Zijn ringslangen gevaarlijk?
Ringslangen zijn indrukwekkend. De vrouwtjes kunnen wel anderhalve meter lang zijn, soms zijn ze zo dik als een opgeblazen fietsbinnenband! Je ziet ze liggen op een zonrijk plekje of je ziet ze zwemmen in de beek. De kans dat je een keer zo'n prachtige slang in Leusden tegenkomt, is dus steeds groter. Omdat de slangen zo groot zijn, zien ze er indrukwekkend uit. Ringslangen zijn echter niet gevaarlijk en ze gaan er meestal snel van door als ze een mens zien. De slangen zijn snel als ze goed zijn opgewarmd. Als ze nog niet warm zijn, in het vroege voorjaar, kun je de dieren goed bekijken of fotograferen.

Gevaarlijk zijn ringslangen niet, want ze zijn niet giftig. In tegenstelling tot de adder, die helaas niet meer voorkomt in Leusden. Er is dus geen enkele reden om bang te zijn bij een ontmoeting. Geniet ervan als je een slang tegenkomt! Meestal is dat maar een kort en maar onvergetelijk moment.

Wat kunnen we verder doen voor de ringslang?
Vanuit de samenwerking blijven we de komende jaren de broeihopen opzetten. Steeds een stapje verder, zodat de slang zich beter kan verspreiden. Het is belangrijk de slang rust te geven. Daarom is het belangrijk dat hondeneigenaren hun honden aanlijnen, want ringslangen worden makkelijk verstoord. Meer informatie over de ringslang is te vinden op de website van RAVON, www.ravon.nl

Een nestje Franse veldwespen

Tekst: Arno Kanters. Foto's: Ankie Vriezen en Arno Kanters

Klimaatverandering heeft invloed op de biodiversiteit in ons land. Sommige planten en dieren krijgen het moeilijk om zich bij de hogere temperatuur en de bijkomende droogte te handhaven. Maar het gebeurt ook dat planten en dieren uit de warmere streken van Zuid-Europa zich steeds meer thuis voelen in ons land. Jaren geleden ontdekte ik als een van de eersten de wespspinnen die zich in Amersfoort hadden gevestigd. Deze mooie en grootste wielweb makende spinnen van Europa voelen zich door de droogte in ons land steeds beter thuis. Ook de Franse veldwesp was een paar jaar geleden zeldzaam in Nederland. Momenteel heeft het diertje zich overal in ons land gevestigd.

Ook onder de houten overkapping van de balustrade van ons dakterras had een groep wespen zich genesteld. Dit groepje wespen gedroeg zich zo kalm dat we nieuwsgierig bij het nest gingen zitten kijken. Wat opviel was dat ze wegvlogen met afhangende achterpoten. Al snel kwamen we erachter dat we te maken hadden met Franse veldwespen. Dus gingen we op zoek naar informatie over deze beestjes en dan val je van de ene verbazing in de andere.

Ze gedragen zich heel anders dan wat ons bekend is van wespen, bijen en hommels. Bij de Franse veldwespen zoeken enkele koninginnen, zusjes van elkaar, gezamenlijk een plaats voor een nest. Als dit in aanvang is gebouwd, wordt het meest dominante vrouwtje de koningin en gaan de andere vrouwtjes haar dienen als werkster. Soms bouwen enkele vrouwtjes een eigen nestje in de buurt. Hoe hierbij de

onderlinge verhoudingen liggen, is me nog niet duidelijk. Anders dan bij bijen en gewone Duitse wespen ('limonadewespen') is de koningin niet te onderscheiden van haar zusters en de werksters. Ook bijzonder is dat als de koningin komt te sterven, één van haar zusters stopt als werkster en haar taak overneemt.

Als het eerste broed is volgroeid, bestaat dit uit onbevruchte vrouwtjes, dus echte werksters. De groep wespen wordt nooit groot. Een gewone wesp heeft wel tot vijftigduizend individuen in het nest, bij de Franse veldwesp is honderd wespen wel het maximum. Vaak zijn het er zelfs maar een stuk of twintig.

In tegenstelling tot het hectische gedrag van de ons meest bekende 'limonadewespen' gedraagt de Franse veldwesp zich uiterst relaxt. Bij het uitvliegen komt de wesp rustig naar buiten, klimt naar een goed vertrekpunt en vliegt kalm weg. Bij het thuiskomen wordt de wesp door één of meerdere wespen ontvangen met een voor ons onbegrijpelijke berichtenwisseling. Hierbij gaan de wespen tegenover elkaar zitten en heftig met de voorpoten trappelen. En soms lijkt het of de thuiskomer met knuffels wordt ontvangen. Bij het begroeten van binnenkomende werksters doen d e mannetjes mee. Ook zagen we een wesp die heel snel met zijn vleugels sloeg, zoals bijendoen bij het vlieggat als ze de korf willen ventileren. Alleen zat deze wesp ver van de opening van het nest, zodat dit onwaarschijnlijk was. Ze zat wel bij een andere wesp, die bij haar in de buurt bleef. Wat de functie van dit gedrag was blijft dus gissen. Op een internetfilmpje is te zien dat de wespen inderdaad het nest ventileren met deze snelle vleugelslagen.

Franse veldwespen zijn heel mooie beestjes. Volgens de beschrijvingen op internet zijn ze zwart met gele strepen en gewone wespen zijn geel met zwarte strepen. Daar heb je dus niet zo veel aan. Maar wel is goed te zien dat hun tekening mooi scherp is en dat ze gele poten en oranje antennes hebben. Het lijf van de veldwesp is slanker dan van een gewone wesp. We zagen wespen met een rechthoekig kopschild en andere wespen met een kleiner hartvormig kopschild. Voor zover we het nu kunnen beoordelen zijn de wespen met een rechthoekig kopschild de mannetjes. In de beschrijvingen wordt er steeds op gewezen dat de mannetjes groene ogen hebben en gekrulde antennes. De vrouwtjes hebben zwarte ogen. Maar deze verschillen zijn veel minder goed herkenbaar.

Aan het einde van het seizoen, als er geen larven meer zijn die aan hun voedsters een zoete vloeistof afgeven als tegenprestatie voor de voeding, worden de gewone wespen echte 'limonadewespen', want dan doen ze alles om aan zoetigheid te komen. De Franse veldwespen gaan dan echter nectar drinken in bloemen, net als bijen en hommels. Zij hebben totaal geen belangstelling voor ons eten en drinken. Franse veldwespen kunnen wel steken, maar dat doen ze alleen als ze in het nauw zitten. In feite is het dus een heel vriendelijk wespensoort, die je zonder bezwaar in je omgeving kunt laten bestaan. Toch worden ze bestreden, omdat - zoals de bestrijders zelf zeggen - mensen gewoon bang zijn voor wespen in het algemeen.

Eindigt dit sprookje met 'Ze leefden nog lang en gelukkig'? Gedeeltelijk. Als er geen broed meer is en het nest aftakelt, vliegen de mannetjes en vrouwtjes uit voor de paring. Daarna zoeken de vrouwtjes een plek voor de winter en de mannetjes sterven. Eind augustus zien we al geen mannetjes meer in het nest; zij zijn waarschijnlijk op zoek naar vrouwtjes uit andere nesten. Hopelijk komt volgend jaar weer een stel jonge koninginnen bij ons wonen, zodat we door kunnen gaan met het observeren van deze boeiende insecten.

P.S. We willen graag meer weten over deze wespen. Dus wie nog meer weet, we houden ons aanbevolen voor alle informatie.

Het is eind augustus. We zien alleen maar vrouwtjes. Waar zijn de mannetjes gebleven? Uitgevlogen?

Najaar op Groot Zandbrink

door Willem A. van Dijk

Uitbreiding van het imkersbestand
Eind oktober kwamen de imkers van Hoeve Groot Zandbrink bij elkaar, om het bijenseizoen 2022 in grote lijnen door te nemen. Het seizoen loopt ongeveer van februari tot oktober. De bijen horen dan qua voedsel ingewinterd te zijn, dus weer meer tijd om bij te praten en de materialen op orde te brengen.

Inmiddels is het al een imkersclub met zeven deelnemers. Twee nieuwe enthousiaste dames hebben zich dit jaar bij ons aangesloten. Ze hebben de beginnerscursus, met 16 theorie- en praktijklessen en een examen, al achter de rug en hebben afgelopen jaar de ervaren imkers geassisteerd en ervaring opgedaan, bij het controleren van de bijen in de kasten en alle handelingen die verricht dienen te worden. Bij elke controle worden notities gemaakt om de voortgang en de groei van het bijenvolk in de kast goed te volgen.

Vallei Horstee, jubileum 25 jaar
Ook dit jaar waren er weer inloopdagen voor het publiek, een van de doelstellingen van Groot Zandbrink: kennismaking en inzichtverschaffing van oude en moderne manieren van werken in de landbouw, in de breedste zin van het woord. Honingbijen houden in kasten, vroeger korven, hoort daar ook bij. Dit jaar was speciaal omdat de vereniging Vallei Horstee jaar 25 jaar bestaat, en ook alweer wat jaren zetelt in de Hoeve Groot Zandbrink.

Er waren dit jaar drie grote publieksdagen: Lammetjesdag, Imkerijdag en Oogstdag. Al die dagen werd ook de Bijenstal met omgeving druk bezocht. Als imkers hebben we het publiek veel kunnen vertellen over bijen en hun belangrijke relatie met bloemen. Een nieuwe demonstratiekast was en is daarbij een prachtig hulpmiddel. Naast honingverkoop als bijzaak en -verdienste, beschikten we ook over een kraam met voorlichting over vlinders en hun waardplanten, bemand door een zeer gewaardeerde imker uit Leusden.

Een groep Franse jongeren van een agrarische school bezoekt o.a. de bijenstal van Hoeve Groot Zandbrink

De bloemen en hun vrienden op Groot Zandbrink

Willem A. van Dijk is imker op Hoeve Groot Zandbrink, een monumentale boerderij met een groen activiteitencentrum, op een unieke locatie aan de Postweg tussen Leusden en Achterveld.
In 1934 schreef Jac. P. Thijsse het mooie Verkade album 'De bloemen en haar vrienden', over de relatie tussen bloemen en insecten. Geïnspireerd op dat album zal Willem ons in deze rubriek vertellen over 'de bijen en hun vrienden' op Groot Zandbrink.

De Oogstdag was een drukbezochte publieksdag, met o.a. een demonstratie oude landbouw werktuigen, tijdens het jubileum van Vallei Horstee.

Wespen, lust en last
In de bijenstal zelf trekt een groot verlaten Hoornaarnest altijd grote aandacht. Een dankbaar onderwerp om de vliesvleugeligen, waartoe bijen, wespen en mieren horen, te duiden.

Daags voor de Imkerijdag vlogen tientallen wespen in de stal rond. Met in het achterhoofd de gedachte dat publiek de stal de volgende dag zou betreden zocht ik koortsachtig naar een oplossing om die insecten weg te krijgen; kieren met kranten dichtstoppen, beroken, niets hielp. Ik vond wel de ingang, een kier onder de dakrand van de stal, waar de wespen binnen kwamen. Maar ik zag niet waar ze naar toe gingen, wat ze zochten. Uiteindelijk kwam een bestrijder de zaak bekijken. Hij ontdekte een flink nest van de Duitse wesp in de demonstatiekorf. Hij maakte er korte metten mee. Dat speet mij, maar ik had er vrede mee, daar een andere oplossing niet direct voorhanden was. Buiten ontdekte ik nog een wespennest in een verlaten bijenkast, naast een bezette honingbijenkast. Die mocht blijven!

Jeugdige entomologen in de dop
Bij de kraam sprak ik een uit de kluiten gewassen jongeman, de zoon van een boswachter: Mark, die ooit als klein mannetje onze stal bezocht en mij zei, zonder paniekerig te doen: "Willem, ik ben gestoken". En nu vertelde hij dat zijn hobby was om te "nachtvlinderen". Ik nodigde hem onmiddellijk uit om dat eens bij de bijenstal te doen en nog geen week later was het zover. Ik nodigde ook mijn geïnteresseerde kleinzoon uit Hilversum uit. En zo geschiedde. Ik aanschouwde die nacht twee actieve jonge mannen die de een na andere nachtvlinder in het verlichte laken vingen en direct met de App op hun mobiel het insect op naam brachten. Heel wat anders dan het gezoek in boeken. Om middernacht stopten ze even, om die nacht om vier uur weer te starten. Ze vingen die nacht ook vele Hoornaars.

Juffers gevangen in de zonnedauw

Droge zomer 2022
De zomer van 2022 was erg droog, wat veel invloed had op de afgifte van nectar. Dat had weer zijn invloed en weerslag op de honingopbrengst. Ook de heide op Den Treek was, naast de kaalslag door het Heidehaantje, qua afgifte van heidehoning teleurstellend. Een flinke regenbui later gaf wat opleving.

Klokjesgentiaan en zonnedauw
Op het natuurterrein Groot Zandbrink is de bloei van enkele honderden Klokjesgentianen erg hoopgevend, nadat een jaar eerder bij een paar exemplaren de omgeving was ontdaan van Pijpestrootje en stikstofrijke grond. Nu nog het Gentiaanblauwtje? Op datzelfde terrein zag ik op enig moment dat vele Koolwitjes waren "gevangen" in de tentakels van het veelvoorkomende plantje Zonnedauw. Al eerder had ik fotografisch vastgelegd dat een Vuurvlindertje, enkele Juffers en kleinere insecten gevangen waren. Geen bijen! Ook bij andere insectivore planten, zoals Blaasjeskruid en Vetblad heb ik dat elders al eens gezien. Heel opmerkelijk.

Paardenbijters voor de lens

Tekst en foto's: Peter Koblens

's Zomers ben ik vaak op zoek naar insecten en dan met name libellen en waterjuffers. Ook in de omgeving van Amersfoort zijn er vele plekjes waar je deze insecten tegen kunt komen. Van stadsvijvers en -sloten tot aan de Barneveldse beek, de Schammer en Bloeidaal ten oosten van de stad. Eén van mijn favorieten is de paardenbijter (Aeshna mixta) een libel die je in Nederland vooral in de nazomer kunt zien vliegen. Paardenbijters vliegen van juli tot november.

In hun territorium staan paardenbijters vaak stil in de lucht.

Libellen zijn rovers, zij vangen andere kleinere insecten. Zo is de paardenbijter aan zijn naam gekomen. De soort is vaak bij vee te vinden en vangt daar insecten die rond het vee vliegen. Het lijkt daarbij als of ze het paard aanvallen en bijten, terwijl ze insecten die vlakbij rondvliegen op die manier afvangen.

De paardenbijter is geen grote libel, het is zelfs een van de kleinere glazenmakers die we in Nederland treffen. Het mannetje is goed zichtbaar: een fel blauw met zwart achterlijf en een met veel geel gekleurd borststuk garanderen zichtbaarheid. Het vrouwtje heeft een bruin met geel gekleurd achterlijf. Beiden hebben op hun tweede achterlijfsegment een gele vlek in de vorm van een schroef ofwel spijker.

Je ziet paardenbijters vaak in groepen langs de bosrand vliegen. In de stad zie je ze boven sloten en vijvers vliegen, vaak ook met meerdere tegelijk. De mannetjes hebben kleine territoria, soms van enkele meters, met riet langs de kant van de sloot. Zodra ze buiten hun eigen gebiedje begeven, worden ze aangevallen door de buurman. In hun kleine territorium staan ze vaak stil in de lucht waardoor ze ook 'makkelijk' te fotograferen zijn.

Als er een vrouwtje langs komt, zal het mannetje proberen haar te vangen. Als dat lukt vormen ze, net als alle andere libellen en waterjuffers, een 'parings-

Paringswiel van de paardenbijters.

Het vrouwtje van de paardenbijter heeft een bruin met geel achterlijf. Zij zet haar eitjes af op allerlei planten in en rondom het water.

wiel' waarbij het mannetje het vrouwtje met zijn achterlijfspunt achter de kop vast pakt. Het vrouwtje brengt dan haar achterlijf tegen het voorplantingsorgaan van het mannetje wat zich onder het borststuk bevindt. Na bevruchting zet het vrouwtje haar eitjes af op allerlei levende en dode planten in en rondom het water. De levenscyclus van paardenbijters duurt over het algemeen een jaar, soms twee jaar. De eerste winter wordt doorgebracht als eitje. In het voorjaar komt de larve uit het ei en leeft in het water. Ook als larve is de libel een roofdier, en leeft van kleine waterdiertjes tot (kleine) visjes aan toe. Aan het eind van de zomer sluipt de larve uit en is de libel klaar om door mij gefotografeerd te worden.

Paardenbijters vliegen vooral in de nazomer

Fotopagina

Pruikzwam

De pruikzwam is een fotogenieke paddenstoel. Deze paddenstoel heeft geen plaatjes of gaatjes aan de onderzijde van de hoed, maar hangende stekels. Deze stekels kunnen zo lang worden, dat ze wel wat op haren lijken, vandaar de naam pruikzwam.
In de herfstvakantie vonden we een piepjonge pruikzwam op de Amerongse berg. Twee dagen later gingen we terug en vonden we die stekelige paddenstoel weer, twee dagen ouder. Een spectaculair gezicht…
Kees de Heer

Canadapopulier

In het Hulkesteinse bos, bij Nijkerk de polder in links, lag een omgewaaide Canadapopulier. Vaak zie je dan een soort verticale wortelschijf, die aan de onderkant in de bodem blijft hangen. Dat is dikwijls voldoende om door te groeien. Bijzonder is in dit geval dat de takken weer uitgroeien tot dikke bomen. Op de foto is dat mooi te zien.
Dit verschijnsel is bekend van schietwilgen, maar bij de Canadese populier had ik het nog nooit gezien.
Arie van den Bremer

Fotopagina

Insecten in het Moorsterveld

De KNNV insectengroep heeft dit jaar geïnventariseerd in twee gebieden: de Tabaksteeg, de KNNV-projectlocatie van dit jaar, en in het Moorsterveld, om dat gebied langjarig te blijven volgen.
Deze fotopagina geeft een kleine selectie van onze Moorsterveld waarnemingen van deze zomer. Het is een natuurgebied van Stichting de Boom, gelegen langs de oude Moorsterbeek, met bos, water (de beek, plassen en sloten) en grasland. Het gebied was KNNV-projectlocatie in 2021; het verslag daarvan, met bijdragen van alle werkgroepen, staat op de KNNV website. Het gebied is niet vrij toegankelijk; waarnemingen zijn te volgen via gebruikerslocatie https://waarneming.nl/locations/675181/. Foto's deze pagina: Marian Marseille, KNNV insectengroep.

Het Moorsterveld, een natuurgebied met bos, water (de beek, plassen en sloten) en grasland; foto begin mei met het grasland vol in bloei.

Oranjetipje, een mannetje met kenmerkende oranje vleugelpunten; talrijk aanwezig in april-mei op onder andere pinksterbloemen.

Oranje luzernevlinder, een actieve trekvlinder die in 2022 op veel plaatsen werd gezien; ook in het Moorsterveld, hier nectar drinkend op rode klaver.

Vroege glazenmaker, een libelle die in de vroege zomer vliegt; de larven leven in schoon stilstaand water met voldoende water- en oevervegetatie.

Hommelreus, een grote zweefvlieg; leeft in vochtige loofbossen en bosranden, de larven leven in hommelnesten van afval dat zich daar ophoopt.

Witte tijger, een nachtvlinder, die zich overdag schuilhield in de bosrand.

Port Betaald
Port Payé
Pays-Bas
postnl
www.editoo.nl

INDIEN ONBESTELBAAR:
IVN-AFDELING AMERSFOORT
POSTBUS 1012, NIJVERHEIDSWEG NOORD 24
3812 PM AMERSFOORT

Het IVN

Het IVN, Instituut voor natuur- en milieu-educatie en duurzaamheid, is een vereniging van vrijwilligers en beroepskrachten die streeft naar meer (kennis over) natuur en een betere kwaliteit van het milieu.
Verspreid over Nederland heeft het IVN zo'n 170 plaatselijke afdelingen en een aantal regionale consulentschappen. Meer dan 25.000 leden zetten zich actief in voor de natuur en het milieu door middel van allerlei voorlichtende en educatieve activiteiten.
Minimum bedragen contributie: actief lid € 24,-, gezinslid € 5,-, donateur € 10,- en jeugdlid gratis.
Uitgaven: viermaal per jaar het landelijke blad Mens en natuur. Plus viermaal per jaar de lokale uitgave De Natuurkijker. Plus digitale nieuwsbrieven, ook onder de naam De Natuurkijker.
Voorzitter (vacature), voorzitter@ivnamersfoort.nl
Website: www.ivnamerfoort.nl

ivn beleef de natuur!

KNNV vereniging voor veldbiologie

De KNNV

De KNNV, Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging, is een vereniging voor veldbiologie en houdt zich actief bezig met natuurbeleving, natuurstudie en natuurbescherming. Onder de leden zijn zowel vakmensen als liefhebbers die meer willen weten.
De KNNV verzorgt excursies en lezingen, kampen en reizen, en inventariseert natuurgebieden. Leden ontvangen het landelijke verenigingsblad Natura dat viermaal per jaar verschijnt, met informatieve artikelen over natuur, natuurbescherming, boekbesprekingen en nieuws uit de vereniging. KNNV-leden krijgen korting op boeken uit de eigen KNNV uitgeverij. Het lidmaatschap van de vereniging kost 28 euro per jaar voor leden, en 14 euro voor huisgenootleden. Donateurs betalen minimaal 10 euro per jaar. IBAN KNNV Amersfoort is NL40 TRIO 0788 9141 89.
Uitgaven: viermaal per jaar het landelijke blad Natura, plus viermaal per jaar de digitale Natuurkijker. Plus digitale nieuwsbrieven, ook onder de naam De Natuurkijker.
Voorzitter (a.i.): Arie van den Bremer,
email: voorzitter@amersfoort.knnv.nl
Website: www.knnv.nl/amersfoort